

Zmíknuté detstvo

Dr. Reiner Patzlaff

Z nemeckého originálu "Kindheit verstummt" (v časopise "Erziehungskunst" 7/8 1999) preložila Zdislava Sýkorová

Reč je umením pohybu

Práve tak málo ako je možné zážitok z koncertu uchopiť prostredníctvom analýzy tónových frekvencií, práve tak málo vyčerpáva skutočnosť hovoreného slova vytváranie zvukových vln a prenos informácií. V pozadí vyslovovaných hlások nestoja kmitajúce hlasivky, ale pohybový umelec, ktorý s najväčšou námahou naladil svoj telesný nástroj tak, že je – na prvý pohľad bez námahy – schopný vymámiť z prúdu dychu nespočetné zvuky a odtiene reči.

Keby sme mohli pozorovať túto nevedomú činnosť, objavili by sme, že neustále vytvára plastické formy, rovnako ako sochár, ktorý opracováva drevo alebo kameň – len s tým rozdielom, že tu ide o jemnú, pohyblivú muskulatúru, z ktorej sa formy vytvárajú neustále nanovo. Aby sme mohli vyslovovať hlásky, v žiadnom prípade totiž nestačí poslať prúd výdychového vzduchu cez hlasivky a nechať ho znieť cez ústa. Skôr by sme mohli povedať, že tento prúd musí na svojej ceste dýchacou trubicou, hltanom a ústami prechádzať cez reliéfne vytvarovanú dutinu, niečo ako „riečište“, ktorej tvar sa bleskurýchle mení – vždy podľa toho, aká hláska má byť vytvorená, uspôsobia svaly podnebia, čapíka, jazyka, sánky a pier jej podobu. Keď vzduchový prúd potom prekročí hranicu pier, tak nie len znie, ale nesie v sebe špecifickú tendenciu k forme, ktorú získal prechodom cez vždy jedinečný tvar „riečišta“ a ktorú vpečatuje vonkajšiemu vzduchu pred ústami. Z vnútorných reliéfov vytvorených svalmi sa stávajú vonkajšie plastické formy. Prvý krát poukázal na tieto neviditeľné vzdušné formy, ktoré vznikajú pred ústami hovoriaceho, Rudolf Steiner v roku 1924.

Drážďanská učiteľka Johanna Zinke sa chopila tohoto podnetu a prostredníctvom štúdií trvajúcich niekoľko desaťročí dokázala, že skutočne každá hláska vytvára pred ústami charakteristickú vzdušnú formu, ktorá sa zákonite opakuje. Aby ich mohla zviditeľniť a fotograficky zachytiť používala spočiatku prirodzenú kondenzáciu v chladnom vzduchu, neskôr pracovala s cigaretovým dymom, vdychovaným pred vyslovením. Snímky robila Toplerovým prístrojom (Toeplerschen Schlierengerät) a s interferometrom. Skutočný obraz diania sa však ukázal až po nafilmovaní vzdušných hláskových foriem pomocou vysokorýchlostnej kamery. Tu bolo možné sledovať, ako sa každá forma v priebehu zlomkov sekundy vytvára od najmenších počiatkov, dosahuje vrchol a opäť zaniká, vždy v rozličnom tempe a s nezameniteľným gestom. Každá hláska sa prejavuje ako prúdiaca plastika. Reč je teda v prvom rade proces pohybu, ktorý vytvára formy. Vznikajú dynamické tvary, ktoré sa sčasti ešte vznášajú vo vzduchu aj niekoľko sekúnd potom, čo príslušné zvukové vlny už dávno odzneli. Zároveň sa ale aj celé telo rečníka pohybuje pri každej hláske špecifickými, voľným okom nevnímateľnými, pohybmi. Tieto pohyby boli objavené zatiaľ ešte mladou vednou disciplínou – kinezikou (časť komunikačnej vedy - pozn. prekl.), v rámci ktorej boli hovoriace osoby snímané vysokorýchlostnou kamerou a jednotlivé snímky boli následne podrobené mikroanalýze. Ukázalo sa, že tieto jemné pohyby plynú presne synchronne s taktom reči a týkajú sa svalstva celého tela od hlavy až po päty.

Počúvajúci tancuje hlásky

S najväčším prekvapením musela kinezika skonštatovať, že počúvajúci svojím spôsobom odpovedá na vnímanú reč presne rovnakými jemnými pohybmi, aké nevedome robí hovoriaci, tiež zasahujúcimi celé telo, a to s minimálnym časovým posunom od 40 do 50 milisekúnd – takže vedomá reakcia je vylúčená. Jej objaviteľ, William

S. Condon, opisuje túto obdivuhodnú synchronicitu medzi pohybmi hovoriaceho a počúvajúceho týmito slovami: „Videné obrazne, je to akoby celé telo poslucháča tancovalo precízny a plynulý sprievod k hovorenému slovu.“

Aj keď nie je možné fyzikálne dokázať žiadne spojenie medzi oboma dejmi, je to akoby sa rečník a poslucháč hýbali v spoločnom prostredí rytmického pohybu. A ako dokázali opakované skúšky, toto konštatovanie platí výhradne pre hlásky v reči, nie pre zvuky alebo pre vokály bez súvislosti. Na druhej strane, môže ísť o ktorúkoľvek reč: podľa Condonových zistení reaguje dvojďňový kojenec v USA na čínštinu práve tak dobre ako na angličtinu – presne zodpovedajúcimi mikropohybmi.

Z toho vidno, že počutá reč uchopuje najskôr nevedomý pohybový organizmus človeka. Ako tanečník vstupuje celým svojim telom do živo prúdiaceho, plastického pohybového diania reči, a to bezprostredne, bez toho aby zvuk najprv vedome registroval, prežil a spracoval. Pri 0,04 sekundy neostáva žiaden čas na myšlienkovú reflexiu a už vôbec nie na duševné prežívanie.

Reč preznieva celého človeka

Tu sa nachádzame v najhlbšej, najelementárnejšej vrstve reči, tam, kde je čistým pohybom. Z pohybu prichádza všetko, čo reč tvorí. V súlade so svojou podstatou nemôže nič iné, ako rozpúšťať všetko pevné a stuhnuté – „roh“ alebo „hranu“ – do plynulého procesu svalových pohybov a vzdušných hláskových foriem, ktorý postupuje stále ďalej od H k R, k A, k N a k A, stále sa premieňajúc. Tento proces pohybu vstupuje aj do svalov a údov poslucháča a uchopuje ho rovnakým spôsobom. Doslova povedané: počuje celý človek. Aj náš hrtan hovorí a spieva neprestajne spolu s tým, čo počujeme druhého hovoriť alebo spievať.

To je ale len prvý krok v procese počúvania. V ďalšom kroku postupuje pohyb z čisto svalovej pohybovej činnosti do rytmického systému srdca a pľúc. Ako môže každý rečník pozorovať na svojich poslucháčoch, spôsobuje tam napätie a uvoľnenie, zrýchlenie a spomalenie prirodzených rytmov a tieto jemné odchýlky uchopuje potom duša a živo ich pociťujeme. Telesný pohyb sa premieňa na duševný pohyb, vystupujeme z oblasti nevedomia, podobného hlbokému spánku, do oblasti snivo-polovedomých pocitov.

Až v treťom kroku dosahuje pohyb nervovo-zmyslový pól hlavy, kde sa opäť premieňa, tentokrát na duchovný pohyb, ktorý vstupuje do bdelého vedomia ako pojem alebo predstava. V tejto pojmovej sfére sa javí „hrana“ ako niečo pevné, stuhnuté, zatiaľčo v procese telesného utvárania hlások bola ešte čistým pohybom a na duševnej úrovni bola pohyblivým prežívaním. Reč teda preniká celého človeka, a to zdola až nahor, nie naopak.

Osvojovanie si reči a výstavba mozgu

Tieto stupne – zdola nahor – v ktorých sa odohráva počúvanie, zároveň vyznačujú cestu, ktorou prechádza dieťa vo veľkom, keď vrasť do reči. Ani tu nemôžeme hľadať východiskový bod v chladne registrujúcej hlave, ale v úplne nevedomom, oddanostiplnom pohybe tela. Tento sa ale odohráva simultánne s rečovými pohybmi hovoriaceho – budeme teda musieť korigovať bežnú predstavu o detskom napodobovaní. Dalo by sa povedať, že nejde o „napodobovanie“ ale o „spolu-spodobovanie“ (*Nach-ahmung/Mit-ahmung*). Vyššieuvedený príklad amerického novorodenca, ktorého telesné pohyby súznejú s hláskami čínskej reči rovnako ako s hláskami angličtiny ukazuje, ako sa tento dej v skutočnosti odohráva: dieťa nezotráva nehybne a nenačúva prichádzajúcim hláskam, aby sa mohlo následne snažiť ich prostredníctvom vlastných pohybov napodobiť. Od prvého okamžiku – nevedome – sa celou svojou telesnosťou stavia do pohybového diania hlások, „spolutancuje“ rečový prúd dospelých, s plnou precíznosťou a podľa zákonitostí, bez toho, aby primiešavalo niečo vlastné. Condon to zhrnul v titule svojej práce ako: „Neonate Movements is Synchronized with Adult Speech“ (*Pohyb novorodenca je synchrónny s rečou dospelého*). Nemá to ešte nič spoločné s cítením, alebo s myslením, je to čistá činnosť, formuutvárajúci pohyb. A z tohoto pohybu formuje dieťa svoju reč.

Zároveň ale ostáva v tomto procese hlboké mystérium, ktorého by sme si mali byť viac a viac vedomí, ak chceme správnym spôsobom podporovať rečový vývin dieťaťa. Tým, že sa dieťa učí formy hlások, pracuje zároveň na formovaní vlastného mozgu, ktorý tým získava svoju prvú definitívnu zrelosť. Tu sa kladú základy neskoršej inteligencie – a dospelý má na tom rozhodujúci podiel: či o tom vieme alebo nie, pôsobíme prostredníctvom hovoreného slova na telesnosť dieťaťa a tým ovplyvňujeme aj možnosti duševného a duchovného rozvoja, ktoré bude mať v ďalšom priebehu života. Kto si je vedomý tejto obrovskej zodpovednosti, keď rozpráva s dieťaťom? ■